

ERIK JURGENS EN JAAP DE JONG, TWEE HEREN BLIKKEN TERUG

'HONDERDEN PRIMA MENSEN ZIJN IN DE PPR AFGEBRAND'

Echte heren zijn het, allebei. De een is het van huis uit, de ander is het steeds meer geworden. Beiden waren ze jarenlang bestuurder in de PPR, vertegenwoordigers van stromingen die elkaar in volkomen wederzijds onbegrip verketterden. Dat valt moeilijk vol te houden en van een PPR-lidmaatschap is dan ook geen sprake meer. Ze zouden ook niet zo maar meer met iedereen willen nakaarten, maar van elkaar weten ze dat er altijd met open vizier gestreden is. Echte heren, we zeiden het al. Hoogleraar en organisatieadviseur: Erik Jurgens en Jaap de Jong kijken terug.

Ook toen de PPR vijftien jaar bestond werd er driftig teruggeblikt. Ook toen viel het al op: 'Of je nou met Jurgens of Van Hulten of Tonnaer praat, vroeg of laat merk je dat ze iets dwars zit. ... een vermeende denigrerende houding tegenover hen, de christen-radikalen, de lui die afscheid namen van de KVP, maar niet van hun geloof,' schreef de verslaggever van de Radikalenkrant. Het gevoel dat de anderen op je neerkijken blijkt wederzijds. Jaap de Jong zegt eind 1984 in de partijkrant: '... als je zelf de *breuk* niet had meegemaakt, dan telde je eigenlijk ook niet echt mee.' Achteraf, het is winter 1988, blijkt het gevoel miskend te zijn bij Jurgens niet (meer) aanwezig: 'Daar gaf onze positie in de partij ook weinig aanleiding toe. Iets anders is dat we een bepaalde bevolkingsgroep wilden bereiken, het idee hadden dat progressieve mensen uit de konfessionele hoek, mensen die nog gewoon naar de kerk gingen, te winnen zouden zijn voor de PPR. Dat kan een vergissing zijn geweest, maar als je daarvan uit gaat, en dat deden we, dan irriteert het als het optreden van niet-konfessionelen in je eigen partij voor die groepen een drempel opwerpt. Wij kwamen zelf uit KVP en ARP en kenden onze pappenheimers. We wisten: 'Als er teveel Jack Verduyn-Lunels voor de PPR gaan optreden, dan kunnen we het wel schudden.' Achteraf gezien waren we rijkelijk optimistisch over de bereidheid van konfessionelen om überhaupt die stap te zetten. Ik zal niet zeggen dat we gelijk hadden. Misschien was onze ergernis en bezorgdheid wel voor niks.'

De Jong was één van de Verduyn-Lunels. Voelde hij zich miskend? 'Er was een aantal

vanzelfsprekendheden in de partij waardoor je niet aan bod kwam. Dat zat soms in heel kleine dingen, bijvoorbeeld dat je de bijbel moest kennen.' 'Dat moet je ook,' roept Jurgens vrolijk. 'Dat is een kwestie van beschaving.' De Jong gaat onverstoort verder: 'Het was vanzelfsprekend dat je met bijbelcitaten en parabelen uit de voeten kon. Als je even iets miste, telde je niet mee.' Jurgens: 'Je deed thuis toch wel aan zelfstudie?' Dat blijkt niet het geval, maar zou ook niet echt geholpen hebben, zo horen we nu. De Jong: 'Vanuit de bijbelse betrokkenheid werd elke discussie in de PPR verheven tot een strijd tussen goed en kwaad. Het debat werd niet politiek-inhoudelijk gevoerd, het ging er slechts om etiketten van goed en fout te kunnen uitdelen, en wij zaten daarbij altijd in de kwaaië rol.'

Jurgens: 'Die neiging om zwart-wit te denken was vooral een erfenis uit de jaren zestig. De kontestanten uit die tijd, en die zaten toch zeker niet juist binnen onze vleugel in de PPR, hadden de neiging om iedereen die het niet met hen eens was een etiket op te plakken: je kwam uit een bepaald milieu en dus was je rechts. Mensen als Boy Trip en ik werden door de alternatievo's als bourgeois-typen beschouwd. Veel van de latere PPR-leden dachten sterk ideologisch. Dat sprak me absoluut niet aan.'

Bastion

Erik Jurgens maakte van 1973 tot aan zijn benoeming tot NOS-voorzitter in 1975 deel uit van de zevenkoppige PPR-Tweede Kamerfractie. De Jong ervaarde deze fractie als een gesloten bastion: 'Het was moreel onaanvaardbaar dat je kritiek had op de klub.'

Jurgens wijst in dit verband op de karakterstructuur van de toenmalige fractievoorzitter. Hij kon slecht tegen kritiek. „Een dergelijke kleine groep heeft de neiging om sektarische trekken te vertonen. We kregen profetische trekken over ons. Bas kon dat zeer goed uitdragen.” Jaap de Jong zat in het partijbestuur en merkte hoe de fractie, die zeer verdeeld was en waar vele onderlinge rivaliteiten werden uitgeknopt, op kritiek van buiten als een gesloten bastion wist te reageren. Jurgens maakte zich binnen die fractie sterk voor een nauwe samenwerking met PvdA en D66. Doel: de totstandkoming van een Progressieve Volkspartij. Bas de Gaay Fortman was daartegen. Hij vond dat de PPR zichzelf moest profileren. In 1977, toen Den Uyl gevallen was en de PPR op drie zetels terug geworpen, zorgde deze kwestie op de kongressen voor grote beroering. Jurgens: „Het was het verwachtingspatroon van de oprichters dat de PPR, als partij met zeker tien zetels, een bijdrage zou leveren aan progressieve machtsvorming in Nederland. Al bij de verkiezingsoverwinning in 1972 (zeven zetels) bleek dat de PPR nou niet bepaald de konfessionele kiezers aantrok waar wij op hadden gerekend. Toen we de nieuwe zetels in 1977 vervolgens ook nog weer kwijt raakten, was de teleurstelling vanzelfsprekend nog groter. We hadden door uit de KVP te gaan nogal wat ingeleverd, en we bleken nu een verkeerde schatting te hebben gemaakt. Dan

probeer je jezelf wel eens te rechtvaardigen door te zeggen dat de doelstelling niet is gehaald omdat anderen in de partij het voor je hebben verwerkt. Het is niet toevallig dat er van de 50 oprichters van de PPR niet meer dan vijf nog steeds lid zijn.”

Gesodemieter

Er is in de loop der jaren iets mis gegaan met de PPR. Niet alleen de oprichters zijn massaal naar elders uitgeweken, ook de toetreders van later datum, vaak te vinden op wat we voor het gemak de linkervleugel noemen, zijn er lang niet allemaal meer bij. Jaap de Jong is daarvan een sprekend voorbeeld. Wat is hem overkomen?

De Jong: „Het is niet altijd een beredeneerd proces. Je groeit uit elkaar. Het laatste jaar dat ik vice-voorzitter was (1984) is heel belangrijk geweest. Na een periode van twijfel was ik weer enthousiast begonnen. Rondom de Europese verkiezingen van '84 en tijdens de kleurendiskussie - is de PPR rood, groen of blauw - heb ik met plezier in het partijbestuur gezeten. De feminiseringsdiskussie, die ik ervoer als een vernieuwende en inspirerende manier om met politiek bezig te zijn, bleek echter in de partij op erg veel weerstanden te stuiten. Daarbij liep ik wel wat klappen op. De doorslag gaf echter het gesodemieter rondom de laatste Eerste Kamerverkiezingen. Een aantal *nitwits* zat in de kerngroep over

mijn plaats op de lijst te stemmen terwijl ze niet eens wisten dat ik een half jaar daarvoor, bij tussentijdse verkiezingen, met voorkeurstemmen als tweede PPR-senator gekozen was, maar ter wille van de lieve vrede afstand van mijn zetel had gedaan. Ik meende daarom recht te hebben op een behoorlijke behandeling, maar die kreeg ik niet. De kerngroep week af van de voordracht en zette mij verder terug op de nieuwe lijst. Van dat soort mensen wilde ik niet langer afhankelijk zijn. Bovendien was ik op dat moment al druk bezig met ondernemingsraden. Daardoor ging ik de betrekkelijkheid van de politiek sterk inzien. Je wordt zo gekonfronteerd met het feit dat de politiek vaak nergens over gaat, dat je steeds minder reden ziet om je daar nog voor in te zetten.”

Jurgens: „Dat geldt voor een kleine partij waarschijnlijk sterker. Het is wat mij betreft legitiem om te zeggen dat je geluid moet blijven klinken en dat dit op zichzelf al, bestaansrecht garandeert, maar ik vind dat een politieke partij de steun van kiezers nodig heeft en dat het er uiteindelijk om begonnen moet zijn om aan machtsvorming mee te kunnen doen. Daar is het konflikt in de PPR tot en met het uitreden van de 'Godebaldgroep' altijd om gegaan. Een politieke partij die alsmat niet aan de bak komt gaat aan een soort rare atrofie leiden, ze kwijnt weg. Je ziet dat ook bij de PvdA, maar die heeft nog de

troost dat er op plaatselijk nivo volop wordt meebestuurd."

Tegenstelling

Wat is belangrijker: de zuiverheid van het eigen geluid of het mogen meedoen met de machthebbers? Het is een dilemma dat de gemoeieren in de PPR op dit moment nauwelijks bezig houdt. Maar De Jong en Jurgens zijn het er roerend over eens dat het in hun tijd een essentiële tegenstelling betrof. Jaap de Jong: „Mijn opstelling was: als je uit bent op machtsvorming moet je niet in deze partij zitten. Een kleine bewegelijke partij heeft weliswaar geen uitvoerende macht, maar is wel degelijk in staat om te bepalen waarover er wordt gepraat. Dat vind ik belangrijk. Het moet de PPR er om te doen zijn signalen uit de samenleving op te pikken en op de agenda te zetten. Als machthebbers er iets mee doen, is dat mooi, maar het is niet mijn eerste zorg."

Jurgens: „Voor mensen met idealen is het sluiten van compromissen altijd een moeilijke kwestie. Je wilt graag iets bereiken en wilt niet tussentijds al allerlei concessies doen. Dat kan ik me erg goed voorstellen. Zo ben ik ook gebouwd. Maar op zeker moment, na tien jaar, kijk je terug op wat je hebt bereikt, en dan moet je constateren dat je door in een ander verband hetzelfde te zeggen meer had kunnen bereiken. Als we met zijn allen in de KVP waren gebleven hadden we met steun van de ARP'ers misschien meer bereikt dan nu. Maar goed, je houdt dat op een moment niet langer vol en dan probeer je met een nieuwe, kleine partij van buitenaf de politieke agenda te beïnvloeden. Maar vergeet niet hoeveel ook dat weer van mensen vergt. Tientallen, zo niet honderden prima mensen zijn in de PPR afgebrand. Het vergt waanzinnig veel om in zo'n kleine klub overeind te blijven en door te gaan."

De Jong: „Ik kan me voorstellen dat het voor veel christen-radikalen heel emotioneel is geweest om te merken dat de PPR niet de partij was die ze voor ogen hadden. Het moet verschrikkelijk zijn om de partij waarvoor je ooit alle schepen achter je verbrandde weer te moeten verlaten. De PPR was voor velen meer dan een politieke partij. Wij van de jongere generatie snaptten dat niet zo goed. Er werd tegen ons gezegd dat we eerbied moesten hebben voor Boy Trip omdat hij een ton in inkomen was achteruit gegaan toen hij tot het kabinet Den Uyl toetrad. Een student die van een half beursje moest zien rond te komen, begreep dat niet zo goed."

Onmacht

Een van de redenen waarom het tussen de twee vleugels is mis gegaan, is volgens Jaap de Jong het ontbreken van een goed partijdebat over de inspiratiebronnen van het politieke handelen. De Jong verwijt de oprichters, waaronder Jurgens, dat ze aan een dergelijk debat nooit voorrang hebben gegeven. Jurgens kan zich bij die kritiek wel iets voorstellen. „Ik denk dat het onmacht was. We vonden dat de oude ideologieën hadden afgegaan. Om daar met een klein groepje dat er

niet voor heeft gestudeerd iets nieuws tegenover te stellen is razend moeilijk. Daarom zeiden we: 'Kijk waar we voor staan en leidt daar maar uit af wat onze beginselen zijn.' In de praktijk bestond er over de belangrijkste doelstellingen van de PPR - ontwapening, democratisering - ook weinig misverstand. Maar als je vraagt waarom we dat vonden ... Dat wisten we niet zo goed en daarom was het ook onduidelijk waar de grenzen lagen waar we eventueel compromissen konden sluiten."

„Dolf Coppes heeft geprobeerd een ideologie te formuleren in Het Meest Radikale Is Nog Niet Goed Genoeg. Een stuk waar iedereen enthousiast over was, maar volstrekt ongeschikt voor de Nederlandse situatie. Dolf was in Latijns-Amerika geweest en nam de bevrijdingsideologie, bedoeld voor de arme boeren en arbeiders daar, klakkeloos over voor de PPR. Dat ging niet. Overigens was ik niet in staat daar een beter stuk tegenover te stellen."

De Jong: „Wij beriepen ons graag op het stuk van Coppes omdat het een heel libertaire vorm van socialisme was. Het ademde een voortzetting van de sfeer van de jaren zestig. Ik kon er mee voor de dag komen, ook tegenover de modieuze CPN'ers in mijn vriendenkring."

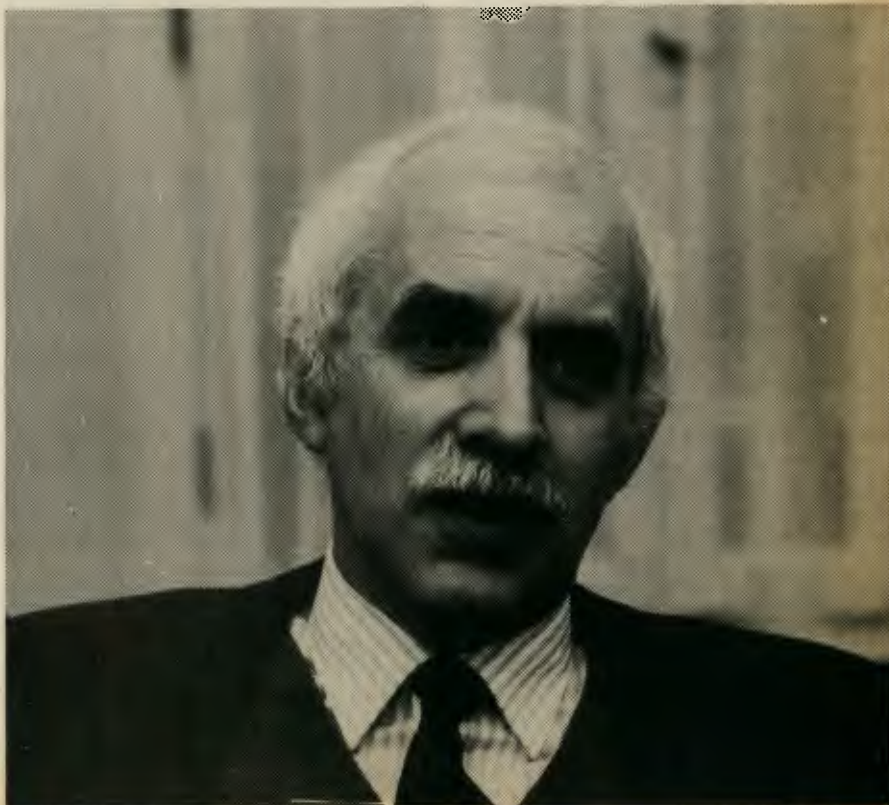
Het uitblijven van een toepasbare ideologische invulling van de doelstellingen van de nieuwe partij voorkwam in ieder geval een vroegtijdige scheuring. Jurgens laat er geen misverstand over bestaan. Alleen al in de Tweede Kamerfractie liepen de meningen zeer uiteen. De nogal solistische instelling van de meeste fractieleden vormde geen enkele

garantie voor het bereiken van het uiteindelijke compromis. Jurgens klinkt wat bitter: „Met Leo Jansen en Dilia van der Heem kon ik goed overweg. De rest was meer met zichzelf bezig dan voor de zaak waar we voor stonden. Men was niet op samenwerking gericht. Ik heb in de drie jaar dat ik in de fractie zat één keer onder vier ogen met mijn fractievoorzitter gesproken. Daarvoor moest ik met hem afspreken in de trein naar Utrecht. Er ontbrak een bindende faktor."

Zieleknijper

Al voor de eind 1972 gekozen fractie - De Gaay Fortman, Jurgens, Waltmans, Jansen, van Hulten (na de kabinetsformatie vervangen door Van der Heem), Coppes, Van Gorkum - goed en wel aan de slag kon, was er in gezelschap van een psycholoog al een 'zieleknijpersweekend' georganiseerd. Daar werd Jurgens, nummer twee op de lijst, als vice-voorzitter van de fractie gepasseerd omdat zijn opvattingen niet aansloten bij die van de meerderheid van de fractie. „Toen heb ik overwogen om er meteen weer mee op te houden," zegt Jurgens nu. „Er waren geweldige weerstanden tegen het optreden van Bas in de verkiezingskampanje. Van niemand had hij zich iets aangetrokken. Dat moest nu veranderen. Helaas is dat nooit gelukt. Hij is altijd een eigenzinnige fractievoorzitter gebleven, van een fractiebeleid was zelden sprake. De inhoudelijke verschillen waren te groot en natuurlijk werd iedereen geleefd door zijn eigen agenda. De fractie is nooit een geschikte plek voor een partij om een duidelijke ideologische lijn uit te zetten."

De Jong: „Door het besluit dat de PPR geen konfessionele partij mocht heten, is de diskus-

sie altijd geblokkeerd geweest. Je mocht daar niet meer over praten."

Jurgens: „Ik was er om tactische redenen voor om de PPR als christen-radikaal te afficheren."

De Jong: „Ik wou dat jullie dat maar gewoon hadden gedaan, dan was ik er tenminste nooit lid van geworden. Nu bleven de tegenstellingen altijd onderhuids en was de partij verdeeld in twee blokken die niet echt met elkaar communiceerden."

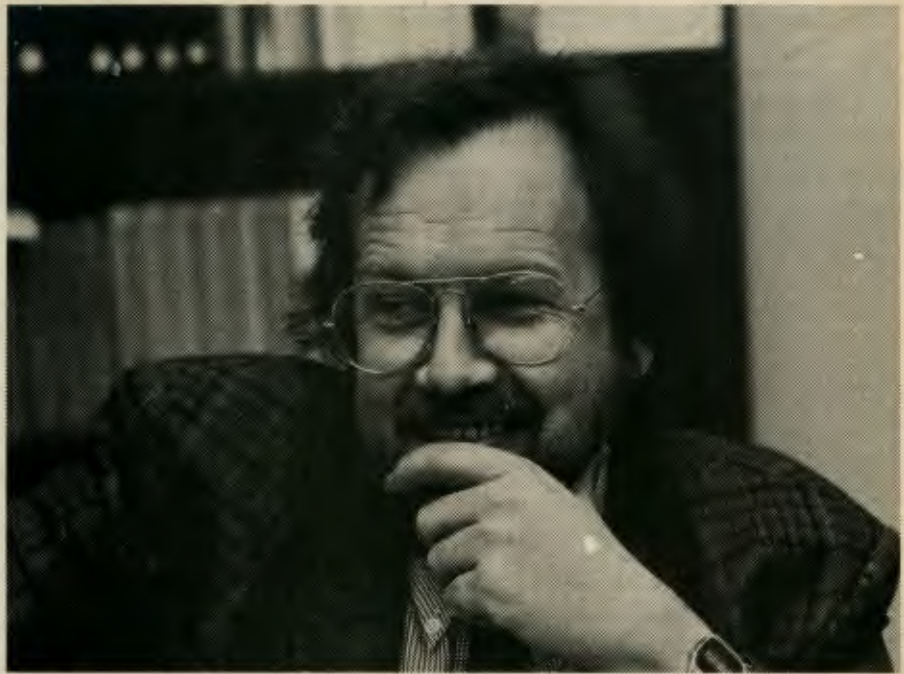
Van enige wrok of zelfs maar spijt is bij de gesprekspartners trouwens weinig te bespeuren. Met een gezonde afstandelijkheid kijken ze op hun respektievelijke rollen terug. Het had waarschijnlijk allemaal weinig anders kunnen verlopen. De christen-radikale vleugel werd al snel teleurgesteld door het uitblijven van doorbraak uit KVP en katholieke vakbeweging. De mensen voor wie ze het allemaal hadden gedaan lieten hen nu in de kou staan en werden daarvoor niet zelden met een bestuurlijke functie beloond. De nieuwe, linkervleugel zocht in de PPR een partij die (nog) niet echt bestond. Om tot elkaar te komen was een permanente, niet per sé op overeenstemming of zelfs maar besluitvorming gerichte, dialoog over uitgangspunten nodig. Maar daarvoor ontbrak de tijd en de voedingsbodem.

Het lijkt erop dat de tegenstellingen op dit punt nu minder groot zijn. Maar daarvoor heeft de PPR wel eerst meer dan de helft van haar ledenbestand en een nog groter deel van haar kader kwijt moeten raken. Dat brengt ons bij de vraag of er voor de partij-zonder-vleugels meer toekomst is dan voor de slecht, gemixte tweedrank uit het verleden.

Is de teloorgang van PSP en CPN en de stagnatie in de PPR een voorbode van een nog somberder toekomst of is er links van de PvdA wel degelijk ruimte voor een radikale politieke formatie?

Uitdaging

Voor het eerst die ochtend laten de heren elkaar beleefd voorgaan. Een moeilijke vraag dus. Jurgens is naar zijn zeggen al te lang uit de PPR weg en De Jong denkt er niet meer zo vaak over na. Jurgens begint: „Het centrale probleem luidt: 'wat vindt je de grote uitdaging van deze tijd?' Rondom tegenstellingen in die centrale kwesties formeren zich partijen. In de jaren zestig was dat voor D66 de staatsinrichting, voor de PPR waren dat de kernwapens en het milieu. Het allergrootste probleem waar we nu mee zitten is de werkloosheid, maar daar is het niet zo makkelijk om te zeggen wie er gelijk heeft. Iedereen worstelt ermee. Om je te profileren is het niet geschikt. Ik zie als linkse liberaal wel wat in het centraal stellen van politieke grondrechten. Kijk naar de AIDS-problematiek. Die gaat ons stellen voor de vraag of we echt geloven in onze democratische grondrechten. Gaan we sero-positieve mensen diskrimineren of niet? De oorzaak van diskriminatie is angst. Dat is precies de reden dat er vroeger grondrechten zijn gemaakt: om de meerderheid ervan af te houden om uit angst minderheden te diskrimineren. Ik ben bang dat er

ook nu weer bij links en rechts een neiging bestaat om uit angst de grondrechten van sero-positieven te schenden. Er moet een partij zijn die daartegen in het geweer komt.

„Een tweede punt is de oude vraag of we bereid zijn in onze konsumptie een stap terug te doen ten behoeve van het milieu en van de mensen in de Derde Wereld. De PPR moet, denk ik, de noodzaak daartoe onverminderd blijven benadrukken. Je moet je alleen wel afvragen of je hetzelfde niet beter in de PvdA kunt. Je kunt de partij niet laten voortbestaan om de simpele reden dat je nu eenmaal twee voortreffelijke kamerleden hebt."

Jurgens, inmiddels lid van de PvdA, is nog steeds voorstander van de totstandkoming van de Progressieve Volkspartij waarbinnen mensen van diverse pluimage kunnen opereren. „Ik denk dat Ria Beckers en Peter Lankhorst als leden van een dergelijke fractie exakt hetzelfde zouden kunnen zeggen met meer effect."

De Jong heeft inmiddels ook over de toekomst van de PPR kunnen nadenken. „Het strijdtoneel heeft zich verplaatst. De wezenlijke strijd vindt niet meer in de politiek plaats en ook niet meer op straat. De strijd vindt plaats in de klassieke bedrijven, bij de overheid en in de dienstensektor. Als gevolg van de technologische ontwikkelingen zijn we nu onze toekomst voor heel lang aan het vastleggen. Over het karakter van die maatschappelijke omslag vindt in de bedrijven nu de strijd plaats. Dat gaat veel dieper dan de politiek door heeft. Ik denk dat de politiek het door heeft op het moment dat het vast ligt. Ook aan de managementkant vinden belangrijke ontwikkelingen plaats. Nederland heeft in dit opzicht toch al een zekere sociale traditie en dat wordt nu door de technologie versneld.

Het bedrijf van de toekomst heeft gemotiveerde medewerkers nodig en men weet dat. Zo ontstaat er een beweging die veel verstandelijker is dan de oude sociale bewegingen en waar je als progressieve beweging bij moet aanslui-

ten. De politiek zou een inhaalactie moeten plegen en moeten proberen om deze bewegingen zo veel mogelijk te steunen. Alleen zo kun je nog voorkomen dat de toekomst wordt dichtgetimmerd zonder dat je er invloed op hebt.

„Ik zie daarbij, gezien de toenemende culturele verschillen en verscheidenheid in subkultuurtjes, geen rol meer voor een kleine landelijke linkse partij. Er is geen gemeenschappelijke basis meer. Of je sluit je aan bij een grote partij, of je organiseert jezelf vanuit een meer federatieve gedachte zonder een duidelijke landelijke leiding aansluitend bij plaatselijk of inhoudelijke bewegingen en met op landelijk nivo alleen een soort van servicepunt. De PPR moet zichzelf de vraag durven stellen waarom ze niet zou stoppen. Wat er in de Tweede Kamer wordt gezegd interesseert de mensen niet meer. Men kijkt hooguit verstoord op als er daar weer eens iets gezegd wordt."

BRAM VAN OJK

